

Наталя Маторіна,

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри полоністики і перекладу
факультету філології та журналістики,

ДВНЗ «Волинський національний університет імені Лесі Українки»

<https://orcid.org/0000-0001-6012-5663>

Scopus-Author ID: 57290990800

м. Луцьк, Україна

Дрогобицький текст як мультикультурний художній діалог (на матеріалі літературної діалогії Бруно Шульца)

Drohobych text as multicultural fictional polylogue (based on literary dilogy by Bruno Schulz)

Анотація. Неординарною і цікавою для досліджень у галузі української полоністики є творчість непересічного галицького поляка єврейського походження, який майже все життя прожив (і трагічно загинув) в Україні, – Бруно Шульца. Нині активно студіюється проблема шульцівського дрогобицького тексту, зокрема крізь призму презентованого ним розмаїття різних культур, польської, єврейської, української, німецької тощо. Питання, пов'язані з аналізом дрогобицького тексту Бруно Шульца під кутом зору діалогу культур, є найбільш дискусійними і в певний спосіб найменш дослідженими. І сам Дрогобич з різноманітною інтеграцією, зокрема й у культурній царині, і галицьке літературне пограниччя наклали відбиток на Бруно Шульца. Метою статті є визначення ступеню й особливостей (не)присутності різних культур у дрогобицькому тексті Бруно Шульца. У розвідці проаналізовано історіографічний аспект проблеми; узагальнено погляди науковців стосовно наявності в дрогобицькому тексті Бруно Шульца багатоголосся культур; виявлено маркери авторської позиції щодо присутності та взаємодії українського, єврейського, польського тощо контекстів у межах шульцівського дрогобицького тексту. Авторка висновує: неповторний дрогобицький текст Бруно Шульца – це світ інколи очевидних, іноді завуальованих, але, безумовно, існуючих зв'язків різних культурних ідентичностей; це відображення простору, сформованого століттями сусідства різних народів, релігій і культур, простору, який став оригінальним, своєрідним, незвичайним місцем їх зустрічі, дотику, взаємозв'язків і взаємовпливів. Дослідження дрогобицького тексту можна продовжувати як у межах перекладацького дискурсу, послуговуючись чисельними українськомовними перекладами прозових творів Бруно Шульца, так і в образотворчій, есеїстичній чи епістолярній царині його спадщини.

Ключові слова: українська полоністика, шульцознавство, дрогобицький текст, поліфонія, ідентичність.

Summary. Extraordinary and very interesting for research in the field of Ukrainian Polonistics is the creative work of an extraordinary Galician Pole of Jewish origin, who lived almost all his life (and died tragically) in Ukraine – Bruno Schulz. Currently, the problem of Schulz's Drohobych text is being actively studied, in particular through the prism of the diversity of different cultures presented by it, Polish, Jewish, Ukrainian, German, etc. The issues related to the analysis of Bruno Schulz's Drohobych text from the point of view of the cultural dialogue are the most debated and, in a certain way, the least researched. And Drohobych itself, with its diverse integration, in particular in the cultural realm, and the Galician literary borderlands left their mark on Bruno Schulz. The purpose of the article is to determine the degree and features of the presence/absence of different cultures in Bruno Schulz's Drohobych text. The investigation has analyzed the historiographical aspect of the problem; the views of scientists regarding the presence of polyphonic cultures in Bruno Schulz's Drohobych text are summarized; the markers of the author's position regarding the presence and interaction of Ukrainian, Jewish, Polish, etc. contexts within Schulz's Drohobych text have been revealed. The author concludes: Bruno Schulz's unique Drohobych text is a world of sometimes obvious, sometimes veiled, but definitely existing connections of different cultural identities; it is a reflection of the space formed by centuries of the neighborhood of different peoples, religions, and cultures, the space that has become an original, unique, unusual place for their meeting, touch, relationships and mutual influences. The study of the Drohobych text can be continued both within the translation discourse, using the numerous Ukrainian translations of Bruno Schulz's prose works, and in the pictorial, essayistic, or epistolary realm of his heritage.

Key words: Ukrainian Polonistics, Schulz studies, Drohobych text, polyphony, identity.

*Існують явища, які з'являються в результаті дотику культур,
культурного синтезу. ... Творчість Шульца – і про це не раз
писали – є полікультурним явищем.
Марк Гольберг*

*Шульц писав лише про одне місто, і цього вистачило, щоб
описати Центральну Європу. ... камерний автор Бруно Шульц
став голосом, який розказав про мультикультурну Європу початку
XX сторіччя...
Роман Малиновський*

Вступ. Українська полоністика сьогодні – один з основних напрямів досліджень у царині української компаративістики. Неординарною й дуже цікавою в цьому контексті є творчість непересічного галицького поляка єврейського походження, який майже все життя прожив (і трагічно загинув) в Україні, – Бруно Шульца. Просографія та творчий шлях Бруно Шульца нині проаналізовані й

інтерпретовані багатосторонньо як закордонними дослідниками, так і українськими науковцями. Водночас znana шульцознавиця Віра Меньок слушно акцентує на подальшому розвитку української рецепції творчості Бруно Шульца як неухильному й потрібному [12, с. 264], оскільки постать і творча спадщина митця постійно привертають увагу не лише шульцологів усього світу, а й інших гуманітаріїв, зокрема письменників, художників, документалістів [13, с. 278], тому сучасне шульцознавство – одна з наукових дисциплін, яка найширше представлена у світовій гуманітаристиці.

На теренах українського літературознавчого дискурсу в центрі уваги дослідників шульцівської творчої спадщини, як свідчать насамперед матеріали шульцознавчих наукових конференцій, здебільшого представлені розвідки, присвячені найпоширенішим шульцівським мотивам автороцентричності, біографізму, герметизму образотворення, містерії простору й часу, міфотворчості тощо. Студіювали і студіюють і дрогобицький текст на різних рівнях буття міста – від історико-географічного (трансцендентного) до духовного (іманентного): це напрацювання філософського, літературознавчого, лінгвістичного, філологічного, культурознавчого, зокрема й компаративістичного тощо спрямування. Студіюють окреслену проблему також крізь призму презентованого дрогобицьким текстом розмаїття різних культур: польської, єврейської, української, німецької тощо. Послуговуючись серйозною дослідницькою базою проблеми дрогобицького тексту, насамперед звертаємо увагу на формування цього тексту в прозовій спадщині Бруно Шульца, у якій образ міста є багатограним, різноманітним і наділеним багатьма сенсами; літературний образ Дрогобича зберігає інформацію про місто, але шульцівська інформація, як нам бачиться, інша, вона більш ємна, оскільки дає уявлення не стільки про зовнішній вигляд міста, скільки про духовний сенс міського буття, про його внутрішню сутність. Але, як нам відомо, ґрунтовної розвідки окресленої проблематики узагальненого характеру в сучасній шульціані дотепер немає. Очевидно, що окреслена інтерпретація творчості Бруно Шульца потребує новітніх прочитань і тлумачень.

Питання, пов'язані з аналізом дрогобицького тексту під кутом зору діалогу культур, є найбільш дискусійними і в певний спосіб найменш дослідженими. Їх досліджували й продовжують досліджувати такі вітчизняні й зарубіжні дослідники, як-от: Стенлі Білл, Влодзімеж Болецький, Веслав Будзинський, Кшиштоф Варґа, Оксана Веретюк, Томаш Достатний, Марія Зубрицька, Тереза Левчук, Віра Меньок, Адам Міхнік, Роман Мних, Марія Моклиця, Ігор Набитович, Станіслав Ніцея, Олена Переломова, Зоряна Рибчинська, Петро

Рихло, Станіслав Росек, Гжегож Юзефчук та ін. Їхніми спостереженнями й висновками послуговується авторка статті.

Метою статті є визначення ступеню й особливостей (не)присутності різних культур у дрогобицькому тексті польськомовного письменника єврейського походження з Галичини Бруно Шульца. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати історіографічний аспект проблеми; 2) узагальнити погляди науковців щодо наявності в дрогобицькому тексті багатоголосся культур; 3) оприлюднити маркери авторської позиції щодо взаємодії українського, єврейського, польського тощо контекстів у межах дрогобицького тексту. Специфіка об'єкта дослідження, мета статті зумовили застосування таких методів: описового, інтерпретаційного, історико-біографічного, порівняльно-історичного, елементів семантичного, когнітивного й мотивного аналізу, а також контекстуальної та інтертекстуальної підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння будь-якого літературного тексту не обійтися без постаті автора, який завжди є породженням конкретного географічного обшару, своєї доби, певних обставин, «відгомінном» співвідносного інтелектуального контексту; це факт, що логічно аргументує та множить належні рецептивні конотації. Центром шульцівського художнього світу став багатокультурний Дрогобич як територія, на якій зустрічаються, перегукуються, торкаються одне одного різні культури, та як своєрідна арена для діалогу / діалогу, зіткнення, перетину різних національних культурних ідентичностей.

Проблеми полікультурності самого міста Дрогобича торкаємося побіжно, бо її презентація, по-перше, не є завданням нашої розвідки, а, по-друге, це питання має різнопланове висвітлення в колективній польсько-українській монографії «Багатокультурний Дрогобич» [2], книгах і статтях Б. Лазорака, Л. Тимошенка, Л. Хомич та І. Чави [8], А. Хцюка [20], Р. Мниха [15; 16], О. Веретюк [5], В. Меньок [14], В. Болеського [3], В. Будзинського [24] та ін. За висловлюванням В. Меньок, саме багатокультурний Дрогобич став для Бруно Шульца мітологічним гніздом митця й центром його художнього світу, зокрема прозової творчості, іншими словами, створив неповторний дрогобицький текст як простір примхливого існування і творчих прозрінь [14, с. 173], простір, сформований століттями сусідства різних народів, релігій і культур, як місце їх зустрічі, дотику, взаємозв'язків і взаємовпливів.

Поміж багатьох шульцознавців загальноприйнятним є твердження про Бруно Шульца як взірцевого представника галицького мультикультурного пограниччя. За часів життя письменника його

рідне місто Дрогобич належало до Австро-Угорської монархії, нетривалого існування Західноукраїнської Народної Республіки, Другої Речі Посполитої, Радянського Союзу й Центрального уряду. І називали цю територію по-різному: Галичина, Цісарсько-королівська Австро-Угорщина, Міттель-Європа тощо. Тобто, як людина і як митець Бруно Шульц пов'язаний з певним культурним обширом – Центральною Європою, як бачимо, територією особливою. На цій території, зокрема й за часів Шульца, співіснували поляки, українці, євреї, німці та ін., зустрічалися й перетиналися різні мови, традиції, релігії, культури; і народи, які жили в цьому різноманітті, прагнули вижити, не загубитися, зберегти свої мови, культури, звичаї тощо.

Узвичаєним серед науковців стало поняття про Дрогобич як «півтора міста»: напівпольське, напівєврейське й напівукраїнське. Бруно Шульц був асимільованим євреєм, серйозно захоплювався німецькою літературною культурою, писав польською мовою (окремі твори – німецькою), прожив майже все життя саме у Дрогобичі тощо. Щодо постаті й інтелектуальних підвалин особистості, очевидно, що його власні мистецькі (і не лише) переконання в певний спосіб ферментували в собі цей багатонаціональний австро-угорський інтелектуальний регіон, формувалися не без впливу творчості багатьох різномовних митців окресленого періоду, а також тогочасних наукових ідей гуманітаристики тощо.

Поняття *дрогобицький текст* щодо Бруно Шульца потрактуємо по-різному: 1) вузьке розуміння: ідеться про т. зв. оригінальну творчість митця – оповідання з літературної діалогії «Цинамонові крамниці» (пол. «Skłery cynamonowe») і «Санаторій під клепсидрою» (пол. Sanatorium pod klepsydrą); це т. зв. дискретний, або фрагментарний, підхід; 2) широке – цілісна інтерпретація всієї творчої спадщини Бруно Шульца, включаючи обидві збірки оповідань, а також т. зв. неоригінальну творчість, тобто епістолярій, літературно-критичні нариси й навіть матеріали біографічного спрямування: залучення до аналізу листів, нарисів, образотворчих робіт зазвичай суттєво впливає на інтерпретацію прозових творів, зокрема й в аспекті дослідження таких текстів як діалогу культур; це т. зв. загальний підхід. У нашому дослідженні привалює комплексний підхід: домінантною є характеристика оригінального дрогибичького тексту шульцівських оповідок; за потреби звертаємося до просопографії митця, його родоводу, а також листів, есеїв і графічних робіт званого Майстра з Дрогобича. Такий підхід сприяє більшій цілісності, повноті, ґрунтовності й достовірності результатів наукової розвідки; такі шляхи прочитання й аналізу презентують творчість Бруно Шульца як єдине ціле. Ефективність такого підходу підтверджується й

міркуваннями знаних шульцознавців, зокрема Малгожати Кітовської-Лисяк про «неоригінальну» творчість Бруно Шульца, що набуває форми, наприклад, літературно-критичних нарисів лише «позірно», будучи насправді ще одним утіленням художньої шульцівської прози [7, с. 12], чи Марти Бартосік, яка стверджує, що Бруно Шульц до металітературних і паралітературних висловлювань у своїх критичних нотатках, публіцистичних автокоментарях, листах тощо переніс значну кількість мотивів та естетико-філософських категорій, визначальних для його белетристики [22, с. 34].

Щодо вирішення дискусійного питання про (не)існування у дрогобицькому тексті діалогу культур шульцознавці дотепер не дійшли загальноприйнятого рішення. Маємо різні, іноді діаметрально протилежні погляди. Дрогобицький текст для окремих дослідників – це в певний спосіб ідентичність європейська, особливо, якщо зважати на цілісний – літературний, літературно-критичний, есеїстичний, графічно-малювальський – текст Шульца. За влучним висловом Зоряни Рибчинської, на культурній мапі модерної Європи Дрогобич назавжди став містом Шульца [18, с. 358].

Учений, педагог, літературознавець, шульцолог із Дрогобича Марк Гольберг акцентував на суттєвості та істотності багатокультурного контексту творчості Шульца, завдяки чому ця творчість повсякчас приваблює й надихає: «*Twórczość Schulza, jaka zrodziła się na pograniczu kultur i w rezultacie ich dialogu, ma w sobie wielką duchową energię. Schulz jest potrzebny naszemu czasowi. Jego życie jest przestogą, wezwaniem do pojednania narodów*» [6, с. 19] (= Творчість Шульца, що народилася на межі культур і в результаті їхнього діалогу, має величезну духовну енергію. Шульц потрібний нашому часу. Його життя є застереженням, закликом до примирення народів [пер. наш – *Н. М.*]).

Без багатоголосся дрогобицького тексту, створеного завдяки співіснуванню багатьох національностей, важко презентувати рецепцію творчості Бруно Шульца. Так про це писав Ян Блонський, один із провідних польських літературознавців: «*Jakże bowiem nie rozpoznać w ojcu żydowskiego kupca? W mieście Sklepów Cynamonowych – jak nie zobaczyć galicyjskiego grodu, gdzie ‘państwo’ jest polskie, kupiectwo żydowskie, a chłopstwo ukraińskie?*» [23, s. 137] (= Як же не розпізнати у батькові єврейського купця? У місті Цинамонових Крамниць – як не побачити галицької місцини, у якій «держава» є польською, купецтво – єврейським, а селянство – українським?).

Майже всі прихильники мультикультурного художнього діалогу у дрогобицькому тексті вбачають наявність здебільшого польського складника, менше – єврейського, значно менше – німецького чи

українського або взагалі відсутність останнього. На наявності культурного діалогу польсько-єврейського з домінуванням польського складника акцентують зазвичай польські шульцологи, такий підхід сприймається вже як певний стереотип польської гуманітаристики. Так, лише про польське та єврейське *Тримісто* писав С. Ніцея [25].

Стенлі Білл, професор з Австралії, який донедавна викладав у Кракові, а тепер очолює відділ полоністики в Кембриджському університеті, констатує факт сприйняття Бруно Шульца сучасниками «символічною постаттю різних ініціатив, що мають на меті зблизити різні етнічні групи та часто відмінні їхні історіографії», акцентує на тому, що «творчість Шульца погано вписується у культурну дипломатію» [27, s. 228]. На переконання науковця, у дрогобицькому тексті можна знайти певні польські візії; складно, хоча можливо, знайти єврейські елементи, а українські в ньому майже відсутні. Тож, висновує С. Білл, якщо і вважати Бруно Шульца письменником багатокультурного галицького пограниччя, то лише в обмеженому розумінні. Знаний полоніст пропонує розглядати митця як представника т. зв. «онтологічного пограниччя»: Шульц, на переконання С. Білла, відмінності між народами й мовами, як і всі інші формальні структури, вважав орбітальними й умовними, його власний літературний проєкт відкриває фундаментальну й універсальну безформність, що лежить в основі тимчасових конструкцій, які з'являються лише на мить, аби відразу зникнути [там само, s. 230].

Цікаві спостереження знаходимо в розвідці польської дослідниці Жанети Налевайк (сама авторка називає їх парадоксами), яка аналізує багатожанровість і полідискурсивність прозової спадщини Бруно Шульца, вона зазначає, що проза митця відкрита на безліч контекстів, переповнена інтертекстами, неможливо уявити її існування без таких посилань-зв'язків, але водночас не можна звести її до жодного з них [26, s. 410]. Дехто з найзавзятіших науковців знаходить у дрогобицькому тексті також вкраплення голландської, бельгійської, чеської, угорської, румунської, сербської, хорватської, словенської, болгарської, італійської, чилійської тощо культур, як-от: «Завдяки тяжким зусиллям і великим грошовим витратам батько отримував із Гамбурга, Голландії та з африканських зоостанцій запліднені пташині яйця, що їх підкладав під велетенських бельгійських качок» [21, с. 26].

На таку рецепцію дрогобицького тексту теж потрібно зважати, оскільки, як зауважує знаний шульцознавець Влодзімеж Болецький, творчість митця є раєм для інтерпретаторів; кожен з дослідників може запропонувати власну інтерпретацію – і кожне таке прочитання буде прийняте [3, с. 12–13]. Без сумнівів, цікава й позиція

тих дослідників, які взагалі не намагаються знайти у прозі Шульца перегукування різних культур, а сприймають дрогобицький текст як суто витвір літературної фантазії, текст неймовірно інтенсивний і сугестивний, який дає абсолютне, безмежне поле свободи для уяви. Зокрема Кшиштоф Варга зазначає: «Я ніколи не думав про Шульців Дрогобич як про місто єврейське, українське чи польське, тим більше не думав як про місто нафти, думав виключно як про літературне місто, а отже як про найвищу форму міста – міста неіснуючого, але пронизливого, міста нереального, але палаючого почуттями [4, с. 103–104].

У певний спосіб до такого потрактування приєднуються дослідники, зокрема Єжи Яжембський, які акцентують на тому, що історичні події та пригоди у дрогобицькому тексті розгортаються дуже рідко, хоча за життя письменника в реальному Дрогобичі таких подій було багато: і дві світові війни, і перехід міста з одних рук до інших тощо.

Розмаїття поглядів на проблему (не)присутності, (не)відображення діалогу культур у дрогобицькому тексті узагальнюємо в такий спосіб: 1) одні дослідники акцентують на очевидній присутності багатокультурного контексту в прозовій творчості митця; 2) окремі дослідники відмовляють в існуванні діалогу культур в оригінальній творчості, допускаючи наявність останнього лише в обмеженому розумінні; 3) інші науковці не пов'язують дрогобицький текст з реальністю, сприймаючи прозову спадщину митця як результат його художньої уяви. Кожна з окреслених позицій має ще й певні внутрішні «відгалуження». У пропонованій науковій розвідці дрогобицький текст презентуємо як зону контакту, перетину, дотику (цивілізаційного, географічного, геополітичного, мистецького тощо) різних культур. Це особливе місце зустрічі культури єврейської, польської, української, німецької тощо. Очевидно, що для того, щоб діалог культур відбувся, потрібна наявність умовного посередника, чинника спілкування, роль якого й виконує саме дрогобицький текст. Припускаємо: митцю вдалося так ненав'язливо, навіть завуальовано організувати відповідне культурне багатоголосся, у такий спосіб представити читачеві особливості культурного співіснування, стосунків і (не)наявності взаємовпливів, який сприяє його адаптації до власних читачьких уявлень, а також засвоєнню, осмисленню, осягненню, залученню його до конкретних історичних традицій різних культур.

Схарактеризуємо маркери авторської позиції щодо сприйняття тексту як симбіозу польського, єврейського, українського тощо культурних обширів, як взаємодії та перетинів культурних контекстів, цитат й алюзій. Насамперед окреслюємо основний методологічний

постулат, завдяки якому вважаємо можливим, доцільним і потрібним сприймати й аналізувати дрогобицький текст як діалог культур (інколи очевидний, іноді завуальований): філософське послання митця до нащадків, яке «прочитується» в кожному рядку шульцівських оригінальних творів, – це сенс, який полягає в єдності й поверненні до духовних витоків, що в них ми дозріваємо до розуміння один одного і світу загалом.

Проілюструємо відношення опозиції *дрогобицький текст* (= прозові твори Бруно Шульца) і *діалог культур*. Який знак обираємо з-поміж таких: =, чи ↔, чи ≠, чи >, чи < тощо? Бруно Шульц був свідком того, як Центральна Європа жила за імператора Франца Йосифа I: певні конфлікти в габсбурзькі часи лише починали зароджуватися, але не були такими явними й очевидними. Це період дитинства митця, період мрій, ідилій, у певний спосіб гармонії тощо. І цей світ кінця XIX – першого десятиліття XX ст. від імені юнака-підлітка, головного героя шульцівської літературної діалогії, пізніше буде відзеркалено в «Цинамонових крамницях»: тут зустрічаємося в різний спосіб з поляками, українцями, євреями (можна навіть зазначити достатньо міцні юдейські вкраплення: згадаймо хоча б байки хасидів, єврейську дотепність окремих персонажів, зображення краху малої єврейської торгівлі тощо), угорськими сусідами, персонажами німецькомовними й т. ін. Щоправда, усе очевиднішою стає поступка міста *духові новочасності й великоміському падінню добропристойності*, утіленням чого стає шульцівська Вулиця Крокодилів [21, с. 89]. Далі Шульц стає свідком того, що принесла світові Перша світова війна: розпад великої імперії, руйнування, знищення потужного багатокультурного австро-угорського проєкту, викорінювання толерантності, полікультурності тощо. Це вже здебільшого «Санаторій під клеписдрою». Реальність мультикультурна, багатокультурна, полікультурна, як по-різному називають її дослідники, з її толерантністю та розмаїттям культурних контекстів переформовується в монодійсність з монокультурністю. Очевидно, що це були процеси об'єктивні: на географічному обширі старої Австро-Угорщини (читаймо: практично всієї Центральної Європи) після її розпаду відроджується низка «молодих» держав, які повинні були утворювати, формувати єдину державну націю, утверджувати задля стабільності й процвітання власну державність тощо.

Безумовно, найпотужнішим серед учасників діалогічного спілкування є польський компонент: хоча Галичина й була ще невід'ємною частиною Австро-Угорської монархії, переважав тут польський чинник, тому й художній світ Бруно Шульца віддзеркалював насамперед польськими культурними парадигмами, починаючи від мови творів

(написані галицьким діалектом польської мови) до певних естетичних орієнтирів. Польського «учасника» культурного багатоголосся дрогобицького тексту презентуємо лише побіжно, оскільки цей факт, з одного боку, є загальноновизнаним, з іншого – найбільш дослідженим у світовому шульцознавстві, зокрема й у полоністиці українській.

Єврейські джерела думки й уяви в дрогобицькому тексті студіюють рідше – «трохи через сором'язливість, більше через незнання та острах, аби не впороти дурницю» [23, с. 137]. Очевидно, що прозова спадщина Бруно Шульца пов'язана не з реальною історичною та географічною єврейською батьківщиною, а з єврейською батьківщиною текстовою чи поетичною, як-от: «Двоє служок обережно стягнуть хворого чоловіка з розпеченого сідла, щоби прохолодними сходами винести на пропахлий шабасом поверх» [21, с. 8]; «Трохи далі, перед високими водоспадами просвітлених тканин, стояли групи євреїв у кольорових халатах і великих ковпаках із хутра. Це були мужі Високої Ради, сповнені гідності достойники, що погладжували свої довгі плекані бороди і вели стримано-дипломатичні розмови» [там само, с. 111–112]; «Тим часом батьки міста, мужі Великого Синедріону, походжали сповненими повагою і гідністю гуртами і вели свої глибокі тихі диспути» [там само, с. 111–112]. Насправді єврейські мотиви в оповідках Бруно Шульца, які митець піддав подвійній метаморфозі, – це авторитет батька й культ Книги як джерела знання. Саме вони є основними для розуміння всієї творчості Шульца. На цій світ жидівської культури є доволі самодостатнім, зокрема у Бруно Шульца, який обрав польську мову мовою своєї творчості, у дрогобицькому тексті немає описів контактів жидів с поляками.

Становлення Бруно Шульца як митця припадає на ті часи, коли Галичина була частиною Габсбурзької монархії, що дозволяє припустити наявність зв'язків знаного дрогобичанина, відповідно, і його прозової творчості з австрійською культурою. Бруно Шульц володів німецькою мовою: нею були написані новела «Die Heimkehr» («Повернення» або «Повернення додому») (на жаль, дотепер не віднайдена) й анотація «Exposé über das Buch „Zimtläden“ von Bruno Schulz» («Exposé про „Цинамонові крамниці“ Бруно Шульца»); польською мовою перекладено роман «Процес» німецькомовного письменника Франца Кафки. Які «австрійські сліди» можна знайти у творах Шульца? Вочевидь, це постать цісаря Австрійської монархії Франца Йосифа I Габсбурга, одного із центральних персонажів оповідання «Весна» з циклу «Санаторій під Клепсидрою»: «Світ натоді був зусібіч охоплений Францом Йосифом I, і з нього не було виходу. На всіх обрях виростав і з усіх закапелків винурював цей

неминучий і всюдисутній профіль, що замикав світ, ніби в'язницю, на ключ» [21, с. 154]; «... На всьому лежав Франц Йосиф I і стримував світ у його зростанні» [там само]; «Франц Йосиф I розграфив світ на таблички, врегулював його рух за допомогою патентів, поставив його на процедурні рейки і застрахував від усіякого збочення в непередбачуване, авантюристичне й цілком необраховуване [там само, с. 185].

Так, достатньо критично, невтішно, скептично, навіть принизливо Бруно Шульц представляє читачеві австрійського імператора; водночас Бруно Шульц зробив з імператора манекена, образивши ще й гротеском. У світовій літературі так негативно про цісаря, напевно, ніхто не писав. Пояснити це, очевидно, можна тим, що Шульц самоідентифікував себе поляком, а, згідно з польською ментальністю, австрійський монарх був утіленням чужоземного гніту й поневолення поляків. І революція проти цісаря, зображена в новелі *Весна*, – це справді бунт проти застигlosti світу, однозначності, непорушності на користь його поступового, гармонійного й усебічного розвитку. Не судилося. Не зараз. На жаль.

Щодо наявності українського культурного компонента в дрогобицькому тексті, то вирішення цього питання не може мати, на нашу думку, єдиного рішення, єдиної відповіді. З позиції сучасних Шульцові часів очевидні візії української культури в дрогобицькому тексті майже не знаходимо, українського в Дрогобичі як першоджерелові було мало, набагато більше було єврейського, польського чи німецького. Але це була Галичина – той обшир, який пов'язує час Шульца й сучасність, завдяки якому українці сміливо можуть називати Бруно Шульца також митцем українським. Галицькі тогочасні реалії, дрогобицькі вулиці, крамниці, театр, гімназія тощо були для Бруно Шульца безперервним (повсякчасним) джерелом мистецького натхнення; «...саме цей український народний настрій також не міг не вплинути на творчість дрогобицького єврея, що писав польською мовою, але нашого земляка, сина української землі Бруно Шульца» [17, с. 330].

Ідеться лише про глибинно присутній, у певний спосіб завуальований вплив Дрогобича як рідного шульцівського міста з його розмаїттям внутрішніх міжетнічних взаємин і глибинних перетинів культур на формування світогляду мешканця українського галицького краю Бруно Шульца, польського письменника, єврейського за походженням митця; у «повітрі» його оповідань, особливо на сторінках першої збірки «Цинамонові крамниці», можна «відчути» галицьку (читай: українську) присутність хоча б через те, що Шульц був галицьким письменником, жив і писав свої твори на галицькій землі.

Авторка висновує: хоча Україна в дрогибицькому тексті існує здебільшого лише як форма опису рідного міста, місцевої природи, місцевих мешканців, цього, видається, достатньо для констатації факту присутності українського компоненту в багатоголосному культурному розмаїтті прозових творів Шульца (докладніше див.: [9; 10]).

Сам Шульц, на жаль, не сприяв українському освоєнню своєї творчості. На думку Ю. Андруховича, Бруно Шульц інтуїтивно відчував, що українське – це таке, що йому знайоме найменше [1, online]. До того ж польсько-українські міжнаціональні стосунки міжвоєнної, під час дебюту і творчої активності польськомовного письменника Бруно Шульца, досягли у своєму напруженні апогею. Як зазначає Оксана Веретюк, «жидівське походження польськомовного Шульца аж ніяк не ослаблювало його ізоляції в середовищі української націоналістично настроєної інтелігенції» [5, с. 249]. Українські галицькі письменники лівої орієнтації, які співпрацювали з лівою єврейською громадськістю, не сприймали символіку й міфологію Бруно Шульца, його дивний, надуманий, фантазмагоричний і химерний світ, його своєрідну манеру розповіді, його абсолютне неписьування в межі соцреалізму.

І все ж такі дрогибицький текст містить певні маркери, пов'язані з українством, з українською культурою, з українськими звичаями, як-от: топонімічні назви; автентичні персонажі, що мешкали за часів Шульца у Дрогобичі, врешті-решт серед героїв новел – майже вся шульцівська рідня; у батьківській крамниці з'являються селяни (як відомо, єврейське населення превалювало в містах, українське – у селах). Елементи дрогибицької топографії: Стрийська, Лешнянська, Підвалля, Жупи Сільні, Тисмениця, церква Святої Трійці; автентичне прізвище і професійна функція – професор малювання Адольф Арендт тощо. «Аж урешті на розі Стрийської ми увійшли в тінь аптеки» [21, с. 9]; «На смітнику, приперте до огорожі й заросле бузиною, стояло ліжко кретинки Тлуї; ... ми прямували садом повз кольорові скляні кулі, що кріпилися до тичок, рожеві, зелені та фіолетові – в них було зачаровано цілі сьйністі світи, немов ті ідеально щасливі видива, що їх замкнuto в незрівнянну досконалість мильних бульбашок» [там само, с. 12]; «Ми мешкали на площі Ринок» [там само, с. 16]; «... в ті дні прибув великий театр ілюзій, чудовий паноптикум, і став табором на площі Св. Трійці [там само, с. 191].

На вирішення проблеми впливають ті чи ті українськомовні переклади шульцівських оповідань, оскільки перекладачі по-різному «доносять» оригінальний польськомовний шульцівський текст до читача, по-всякому «подають» своєму реципієнтові, різною мірою «українізують» його, чи то підсилюючи український культурний підтекст, чи залишаючи його незмінним порівняно з польським оригіналом. Нині,

за дослідженням авторки наукової розвідки, потужний колектив перекладачів оригінальних польськокомовних творів Бруно Шульца українською налічує 17 фахівців: Ю. Андрухович, А. Бондар, С. Бреславська, О. Бунда, Т. Возняк, Л. Герасимчук, І. Гнатюк, Т. Думан, О. Корчинська, В. Меньок, А. Павлишин, Л. Скоп, Б. Струмінський, Г. Хорунжа, А. Шкраб'юк, М. Яковина, М. Ярмолюк [11].

Висновки з дослідження. Отже, літературний почерк Бруно Шульца, дрогобицький текст письменника сприймаємо як особливий, як зріз непростого ХХ ст., у якому зустрілися й переплелися різні світогляди, культури й релігії, звичаї та традиції – польська з єврейською, німецькою, українською та ін., політеїстичне з монотеїстичним, міфологічним, магічним. Дрогобицький текст – це світ більш / менш очевидних, але, безумовно, тих зв'язків, які існують серед різних культурних ідентичностей. Дослідження дрогобицького тексту можна продовжувати як у межах перекладацького дискурсу, послуговуючись різноманітними українськомовними перекладами прозових творів Бруно Шульца, так і в образотворчій, есеїстичній чи епістолярній царині його спадщини. Як слушно зауважує Станіслав Росек, «Шульца неможливо закрити у будь-якій інтерпретаційній формулі, неможливо вичерпати жодним прочитанням. Ініційований Шульцом рух значень не припиняється» [19, с. 112]. Але феномен сучасної рецепції Шульца полягає не так у багатстві інтерпретацій, як у їхньому міжнародному характері: справжня магія творчої спадщини митця саме в тому, що вона не розмежує, а об'єднує як фахових дослідників-шульцознавців, так і звичайних читачів – усіх шанувальників письменницького багатоголосся завдяки неперевершеному, оригінальному, дивовижному й магічному дрогобицькому текстові, творцем якого є геніальний дрогобичанин Бруно Шульц.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю., Малиновський Р. Паралельнокультурність. *Посестри*. Часопис № 8. 19.05.2022. URL: <http://surl.li/jkdec>
2. Багатокультурний Дрогобич / *Drohobycz wielokulturowy* / за ред. М. Домбровського та В. Меньок. Warszawa: Elipsa, 2005. 284 с.
3. Болєцький В. Венера з Дрогобича (про Бруно Шульца) / з пол. переклала Жанна Слоньовська. Львів: Літопис, 2022. 252 с.
4. Варга К. Голод досконалості. *Бруно Шульц: тексти і контексти*. Матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 94–108.
5. Веретюк О. «Український» Бруно Шульц: наукова рецепція, популяризація. *Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики*. Київ, 2007. Том ІХ. С. 248–253.
6. Гольберг М. Пограниччя, вдячність, пересторога. *Антологія наукових матеріалів трьох міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі*. Дрогобич: Коло, 2008. С. 111–119.

7. Китовська-Лисяк М. Шульц-критик. *Шульц Б. Літературно-критичні нариси* / опрацювання та передмова – М. Китовська-Лисяк; пер. з пол. В. Меньок. Київ: Дух і літера, 2012. 176 с.
8. Лазорак Б., Тимошенко Л., Хомич Л., Чава І. Відомий і невідомий Бруно Шульц (соціокультурний портрет Дрогобича) / наук. ред. Л. Тимошенка. Дрогобич: Коло, 2016. 374 с.
9. Маторіна Н. До питання про місце Бруно Шульца в українському культурно-мистецькому просторі. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк, 2023. Вип. 35: Міжкультурна комунікація. С. 162–181.
10. Маторіна Н. Український складник на мистецько-національній візитівці Бруно Шульца. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. Марія Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 54. С. 60–68.
11. Маторіна Н. Українськомовні переклади шульцівської художньої прози: наукометричний аспект. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. М. Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52. С. 45–52.
12. Меньок В. «Неврятований» Бруно в українському просторі. *Сучасна рецепція творчості Бруно Шульца*. Наукові матеріали III Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Коло, 2009. С. 261–264.
13. Меньок В. «Немає нічого неможливого для спраглої душі»: інтриги й міфи літературних інтерпретацій біографії Бруно Шульца. *Бруно Шульц: тексти і контексти*. Матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 277–279.
14. Меньок В. Унікальний та універсальний випадок Бруно Шульца у контексті багатокультурного Дрогобича. *Київські полоністичні студії*. Київ, 2013. Т. XXII. С. 173–178.
15. Мних Р. Дрогобичанин Бруно Шульц. Дрогобич: Коло, 2006. 160 с.
16. Мних Р. «Дрогобич, Дрогобич...»: топос Дрогобича у творах Івана Франка та Бруно Шульца. *Франкознавчі студії*. Дрогобич: Коло, 2004. Вип. 3. С. 64–73.
17. Покальчук Ю. Бруно Шульц у світлі різних культур. *Бруно Шульц і культура Пограниччя*: матеріали двох перших едіцій Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / за ред. Віри Меньок. Дрогобич: Коло, 2007. С. 329–332.
18. Рибчинська З. Топографія уяви або Літературний ландшафт Бруно Шульца. *Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури*. Матеріали V Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі. Дрогобич: Коло, 2014. С. 349–359.
19. Росек С. Чому ми й надалі читаємо Шульца? *Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури*. Матеріали V Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі. Дрогобич: Коло, 2014. С. 109–112.
20. Хцюк А. Атлантида: Розповідь про Велике Князівство Балаку; Місяцева Земля: друга розповідь про Велике Князівство Балаку / пер. з пол. Н. Римської. Київ: Критика, 2011. 544 с.
21. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 384 с.
22. Bartosik M. Bruno Schulz jako krytyk. Kraków: Universitas, 2000. 137 s.

23. Błoński J. Biedni Polacy patrzą na getto. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984. 223 s.
24. Budzyński Wiesław. Miasto Schulza. Warszawa: Prószyński i S-ka, 2005. 456 s.
25. Nicieja Stanisław Sławomir. Kresowe Trójmiasto. Truskawiec – Drohobycz – Borysław. Opole: MS Wydawnictwo, 2018. Wydanie drugie. 296 s.
26. Nalewajk Żaneta. Pisarstwo Brunona Schulza – gatunki, dyskursy, konteksty w perspektywie kulturowej. *Бруно Шульц і сучасна теорія культури*. Матеріали VII Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 399–413.
27. Stanley B. Scyulz i znikająca granica. *Бруно Шульц: тексти і контексти*. Матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 219–233.